

**BOLALAR PSIXOLOGIK RIVOJLANISHIDA OILANING TA'LIM-
TARBIYADAGI ROLI VA MUAMMOLARNI HAL ETISH
STRATEGIYALARI**

Qo'qon Davlat Universiteti

Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (Maktabgacha ta'lim)

mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Qodirova Munajat Abdusalom qizi

Ilmiy rahbar: Muminova Nargiza Sabidjanovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalar psixologik rivojlanishida oilaning o'rni, ota-onaning ta'lim-tarbiya jarayonidagi vazifalari hamda bu jarayonda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish strategiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, bolalarning psixologik jihatdan sog'lom rivojlanishini ta'minlashda oilaviy muhit, ota-onaning pedagogik madaniyati va tarbiya usullarining ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, oiladagi sog'lom psixologik muhit, ota-onaning bolaga nisbatan e'tiborli va mas'uliyatli yondashuvi bolaning har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *oila, bola, psixologik rivojlanish, ta'lim-tarbiya, oilaviy muhit, muammolar, strategiyalar.*

Abstract: *This article examines the role of the family in the psychological development of children, as well as the responsibilities of parents in the process of education and upbringing. It also analyzes common problems that arise in family-based upbringing and proposes effective strategies for solving them. The study highlights the importance of a healthy family environment, parental pedagogical competence, and appropriate educational methods in ensuring the well-being and balanced development of children. The results indicate that a supportive emotional climate in the family and active parental involvement positively influence a child's psychological growth and social adaptation.*

Keywords: family, child, psychological development, upbringing, education, family environment, problems, strategies.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль семьи в психологическом развитии детей, а также обязанности родителей в процессе обучения и воспитания. Проанализированы основные проблемы, возникающие в семейном воспитании, и предложены эффективные стратегии их решения. Особое внимание уделяется значению здоровой семейной среды, педагогической компетентности родителей и правильных методов воспитания для обеспечения гармоничного развития ребенка. Результаты исследования показывают, что благоприятный эмоциональный климат в семье и активное участие родителей положительно влияют на психологическое развитие и социальную адаптацию ребенка.

Ключевые слова: семья, ребенок, психологическое развитие, воспитание, образование, семейная среда, проблемы, стратегии.

Kirish

Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash jamiyat oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Bola shaxsining shakllanishida birinchi va eng muhim ijtimoiy muhit – bu oiladir. Bola dunyoga kelgan ilk kundan boshlab oila muhitida yashaydi, rivojlanadi va jamiyatga moslashishni aynan shu muhitda o‘rganadi. Oila nafaqat biologik ehtiyojlarni qondiruvchi muhit, balki bolada ma’naviy, axloqiy, ijtimoiy va psixologik sifatlarning shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Shu sababli bolalar psixologik rivojlanishida oilaning ta’lim-tarbiyadagi roli alohida ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi. Bugungi kunda ayrim oilalarda tarbiya jarayonida turli muammolar yuzaga kelmoqda. Jumladan, otalarning bandligi, bolaga yetarli e’tibor bermaslik, oiladagi nizolar va boshqa ijtimoiy omillar bola psixologiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois mazkur maqolada bolalar psixologik rivojlanishida oilaning roli hamda mavjud muammolarni hal etish strategiyalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism.. Bolalar psixologik rivojlanishi murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, unda oilaning o'rni beqiyosdir. ¹ Oila bolaning birlamchi ijtimoiylashuv muhiti sifatida uning shaxsiy xususiyatlari, xulq-atvori va dunyoqarashining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, bolaning ilk yosh davrida ota-ona tomonidan ko'rsatiladigan e'tibor, mehr-muhabbat va qo'llab-quvvatlash uning emotsional barqarorligini ta'minlaydi hamda kelajakdagi ijtimoiy munosabatlarida muhim poydevor vazifasini bajaradi. Oila muhitida bolaning emotsional rivojlanishi bevosita ota-onaning unga bo'lgan munosabatiga bog'liqdir. Mehribon va qo'llab-quvvatlovchi muhitda ulg'aygan bolalar o'z his-tuyg'ularini erkin ifodalay oladi, boshqalarni tushunishga intiladi va o'ziga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi. Aksincha, sovuqqon yoki ziddiyatli oilaviy muhit bolada xavotir, qo'rquv va ishonchsizlik hissining paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.²

Shuningdek, oilada shakllanadigan ijtimoiy munosabatlar bolaning jamiyatga moslashuvida muhim ahamiyat kasb etadi. Bola ota-onasi bilan muloqot jarayonida nutq madaniyati, o'z fikrini ifodalash, boshqalar bilan hamkorlik qilish kabi ko'nikmalarni egallaydi. Oiladagi sog'lom muloqot muhiti bolaning ijtimoiy faol bo'lib shakllanishiga yordam beradi. Axloqiy rivojlanish ham asosan oilada shakllanadi. Ota-onaning kundalik hayotdagi xulq-atvori, ularning qaror qabul qilishdagi yondashuvi bola uchun muhim namuna bo'lib xizmat qiladi. Halollik, adolat, hurmat kabi qadriyatlar aynan oilada singdiriladi. Shu bois ota-onaning shaxsiy namunasi tarbiya jarayonida eng samarali vositalardan biri hisoblanadi.

Intellektual rivojlanish esa oiladagi ta'limiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Bola bilan olib boriladigan suhbatlar, kitob o'qish, savol-javoblar va turli rivojlantiruvchi o'yinlar uning fikrlash qobiliyatini oshiradi. Ota-onaning bolaga bilim olishga bo'lgan qiziqishni uyg'otishi uning kelajakdagi o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq zamonaviy oilalarda turli muammolar ham kuzatilmoqda. Ota-onalarning ish bilan bandligi sababli bolaga yetarli vaqt ajratilmasligi, oiladagi nizolar, noto'g'ri tarbiya usullarining qo'llanilishi va axborot texnologiyalarining

¹ Karimova, V.M. Oila psixologiyasi: o'quv qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2018. – 256 b.

² oziyev, E.G'. Umumiy psixologiya: darslik. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2017. – 320 b.

salbiy ta'siri bolalarning psixologik rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Bu esa bolalarda agressivlik, tortinchoqlik, o'ziga ishonchsizlik kabi salbiy holatlarni yuzaga keltirishi mumkin.³

Mazkur muammolarni bartaraf etishda ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, bolaga individual yondashuvni ta'minlash va oilada sog'lom psixologik muhit yaratish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, demokratik tarbiya uslubini qo'llash, bolani tinglash va uning fikrini hurmat qilish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin. Shuningdek, oila va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish ham muhimdir. Pedagoglar va ota-onalarning birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali bolalarning rivojlanishidagi muammolarni erta aniqlash va samarali hal etish imkoniyati ortadi.

Bolalar psixologik rivojlanishida oilaning ahamiyati

Oila – bu bola shaxsining shakllanishida eng muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Psixolog olimlarning fikricha, bola hayotining dastlabki yillarida oila muhiti uning xarakteri, dunyoqarashi va xulq-atvorining shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Oilada bola quyidagi muhim jihatlarni o'zlashtiradi:

1. Emotsional rivojlanish.

Bola ota-onaning mehr-muhabbati va e'tibori orqali o'zini xavfsiz his qiladi. Mehrli muhitda ulg'aygan bolalar odatda o'ziga ishongan, faol va ijobiy kayfiyatli bo'ladi. Bolalarning emotsional rivojlanishi ularning ruhiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuvining asosini tashkil etadi. Oilada mehr-muhabbat, qo'llab-quvvatlash va xavfsizlik hissining mavjudligi bolada ijobiy emotsiyalarni shakllantiradi.

Shuningdek, ota-onaning bolaga nisbatan e'tiborli munosabati quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

- o'z his-tuyg'ularini anglash va ifodalash
- boshqalarning hislarini tushunish (empatiya)
- stress va qo'rquvni boshqarish

³ Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.

Agar bolaga yetarli e'tibor berilmasa yoki oilada ziddiyatlar ko'p bo'lsa, bu uning emotsional beqarorligiga, qo'rquv va ishonchsizlik hissining kuchayishiga olib keladi.

2. Ijtimoiy ko'nikmalar.

Bola jamiyatdagi muomala qoidalarini dastlab oilada o'rganadi. Ota-onaning xulq-atvori bola uchun namuna vazifasini bajaradi. Ijtimoiy rivojlanish bola jamiyatga moslashishida muhim omil hisoblanadi. Bola dastlab ijtimoiy munosabatlarni oilada o'rganadi va keyinchalik bu tajribani kengaytiradi.

Oilada shakllanadigan asosiy ijtimoiy ko'nikmalar:

- muloqot qilish va o'z fikrini ifodalash
- hamkorlik qilish va jamoada ishlash
- nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish

Agar ota-ona bolaga yetarli e'tibor bermasa yoki noto'g'ri tarbiya usullaridan foydalansa, bola jamiyatga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin.

3. Axloqiy qadriyatlar.

Halollik, hurmat, mehnatsevarlik, sabr-toqat kabi fazilatlar asosan oilada shakllanadi. Axloqiy rivojlanish bola shaxsining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Oila bolaga yaxshilik va yomonlikni ajratish, to'g'ri qaror qabul qilish kabi fazilatlarni o'rgatadi.

Oilada shakllanadigan asosiy axloqiy qadriyatlar:

- halollik va rostgo'ylik
- hurmat va mehr-oqibat
- mas'uliyat va intizom

Ota-onaning shaxsiy namunasi bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Agar ota-ona o'z xatti-harakatida ijobiy namuna ko'rsatsa, bola ham shunday fazilatlarni egallaydi.

4. Intellektual rivojlanish.

Bola bilan suhbat qilish, kitob o'qish, turli rivojlantiruvchi o'yinlar uning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Demak, oiladagi sog'lom psixologik muhit bolalar rivojlanishining muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Intellektual rivojlanish

bolaning fikrlash, tushunish va bilim olish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Oiladagi ta'limiy muhit bu jarayonda muhim o'rin tutadi.

Quyidagi omillar intellektual rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- kitob o'qish va suhbatlar
- savol-javoblar orqali fikrlashni rag'batlantirish
- o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar

Agar bola rivojlanishiga e'tibor berilmasa, uning bilim olishga bo'lgan qiziqishi pasayishi mumkin. Oilaviy tarbiya jarayonida uchraydigan muammolar hamda zamonaviy jamiyatda ayrim oilalarda tarbiya jarayonida turli muammolar kuzatilmoqda. Bu muammolar bolalarning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalar psixologik rivojlanishida oila muhim rol o'ynaydi. Oiladagi sog'lom psixologik muhit, ota-onaning mas'uliyatli yondashuvi va to'g'ri tarbiya usullari bolalarning har tomonlama barkamol bo'lib voyaga yetishiga yordam beradi. Shuningdek, oilada yuzaga keladigan muammolarni o'z vaqtida aniqlash va ularni ilmiy asoslangan strategiyalar yordamida bartaraf etish zarur. Bu esa kelajak avlodning sog'lom va barkamol bo'lib voyaga yetishini ta'minlaydi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, bolalar psixologik rivojlanishida oilaning ta'siri nafaqat dastlabki yosh davrida, balki keyingi bosqichlarda ham davom etadi. Bola shaxsining barqaror shakllanishi uzluksiz tarbiya jarayonini talab qiladi va bu jarayonda ota-onaning mas'uliyati doimiy ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy globallashuv sharoitida oilaviy tarbiya masalalari yanada murakkablashib bormoqda. Axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bolalar ongiga turlicha ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ota-onalar farzandlarining nafaqat jismoniy, balki psixologik xavfsizligini ham ta'minlashlari zarur. Bundan tashqari, bolalar bilan ishlashda maktab, maktabgacha ta'lim muassasalari va oila o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash muhim hisoblanadi. Ta'lim muassasalari va ota-onalar o'rtasidagi samarali hamkorlik bola rivojlanishidagi muammolarni erta aniqlash va ularni bartaraf etishda

muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlarda oilaviy tarbiya samaradorligini oshirishga qaratilgan innovatsion metodlar, psixologik treninglar va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
2. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2017.
3. Vygotsky L.S. Child Psychology. – Moscow, 1984.
4. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York, 1969.
5. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. – Harvard University Press, 1979.